

20. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Soma Hapishanesi

Ebru SEZGİN¹

Özet

Hapishane kavramı insanlık tarihi kadar eskilere dayanmaktadır. Ancak modern anlamda hapishane sanayileşme ile Avrupa’da ortaya çıkmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti’nde ise Tanzimat sonrası ortaya çıkmaya başlayan hapishane ilk önce hükümet konağının alt katlarında bulunan bodrum veya depo gibi yerlerin kullanılmaya başlanmasıyla oluşturulmuştur. Buralar o dönemde mahbes olarak adlandırılmıştır. Hapishane kavramı yaygınlaşmaya başladıkça müstakil yerlere inşa edilmeye başlanmış ve suçlunun ıslah edildiği yerlere dönüştürülmüştür. Soma’da bulunan hapishane ise hükümet konağı altında yer almıştır. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine kadar hükümet konağının altında varlığını sürdüren Soma hapishanesi müstakil hapishaneye dönüşmemiş ve varlığını orada sürdürmeye devam etmiştir. Yalnızca kadın hapishanesi halktan güvenilir kişilerin evleri kiralanarak ayrı bir yerde muhafaza edilmiştir. Yapılan bu çalışmada ise Osmanlı Arşivi taranarak elde edilen bulgular tahlil edilmiş ve transkripsiyonu yapılan belgeler tasnif edilerek Soma hapishanesi hakkında genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Yine bu çalışmada Soma hapishanesinin genel ve fizikî durumu, çocuk mahkûmların durumu, kadın hapishanesinin yer meselesi ve yoklama cetvelleri ile hapishanenin mevcut nüfusu hakkında bilgiler elde edilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Soma, hapishane, mahkûm, tutuklu, gardiyan

Soma Prison in the First Quarter of the 20th Century

Abstract

The concept of prison is as old as human history. However, in modern terms, prisons have started to emerge in Europe with industrialization. In the Ottoman Empire, the prison, which started to emerge after the Tanzimat, was first created by the use of places such as basements or depots on the lower floors of the government mansion. These places were called “mahbes” at that time. As the concept of prison became widespread, it was started to be built in independent places and transformed into places where the criminal was rehabilitated. The prison in Soma was located under the government mansion. The Soma prison, which existed under the government mansion until the last period of the Ottoman Empire, could not turn into an independent prison and continued to exist there. Only women's prison was kept in a separated place by renting the houses of reliable people from the public. In this study, a general evaluation of the Soma prison was arisen with the findings obtained by scanning the Ottoman Archive and by organizing the transcribed documents. Again, in this study, the evaluation was carried out by analyzing the general and physical condition of Soma prison, the situation of juvenile prisoners, the place issue of the women's prison, attendance records and information about the population.

Keyword: Soma, prison, convict, prisoner, guard

¹Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Bölümü, ORCID Numarası, 0000-0001-8270-077X, ebrumsezgin@gmail.com

1. Giriş

Hapishane kelimesi, Arapça “habs” ve Farsça “hane” kelimelerinden türemiş bir sözcüktür. Habs; alıkoyma, hapis, bir yere kapayıp dışarı çıkarmama, bir yere kapama, tutma ve zapt etme manasına gelmektedir (Develioğlu, 2013: 350). Hane ise ev, mesken, dâr, beyt manasına gelmektedir (Sami, 2014: 448). Hapishane örfi anlamda bir şahsı, bir canlıyı ya da bir eşyayı bir yere kapatmak, bir süre alıkoymak olarak hukuk dilinde ise hürriyeti bağlayıcı ceza olarak tanımlanır (Bardakoğlu, 1997: 54). Bir yerde tutularak özgürlüğü kısıtlanan kişiye mahbus, kapatıldığı yere ise mahbes denilmektedir (Bilirli, 2018A: 92). Mahbes’in kelime anlamı hapishane, kişinin hapsedildiği bina ve zindan demektir. Mahbus ise habs olunmuş, tevkif olunmuş kişidir (Sami, 2014: 1002). Mahbes ve hapishane aynı manalara gelmemektedir. Mahbes denildiği vakit etrafı duvarlarla çevrili mekânın haricinde el ve ayaklara takılarak hareketi kısıtlayan kayış, pranga, zincir, bukağı ya da tomrukta akla gelmelidir. Yani mahbes denildiği vakit akla kişinin kaçışını engelleyecek önlemler gelmelidir (G. Yıldız, 2012: 8, 9). Michel Foucault hapishaneden şu şekilde bahsetmektedir: *“Hapishanenin genelliği toplumsal bünyenin tüm kalınlığı boyunca etki ederek ve düzeltme sanatını sürekli olarak cezalandırma hakkına karıştırarak, cezalandırmanın doğal ve kabul edilebilir hale geldiği düzeyi aşağı çekmektedir.”* (Foucault, 1992: 388).

Tarihin en eski çağlarından beri varlık gösteren hapishane kavramı önceden bir ceza türü olmaktan ziyade suçluların cezalarının belirlenmesine kadar gözetim altında tutulduğu yer olarak kullanılmıştır. Suçluların yanı sıra dilenciler, iktidara muhalif kişiler, savaş esirleri, toplum için tehlike oluşturabilecek kişiler hapsedilmiştir. Buradaki amaç bu guruplar üzerinde denetim sağlamaktır. Burada tutulan kimselerin salıverilme sürelerine ya da şekline ait herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır (Öztürk, 2014: 8). Eski çağlarda hapishane kültürünün gelişmemesinin en temel sebeplerinden biri de daha çok bedensel cezaların uygulanmasından dolayı hapishanelere ihtiyaç duyulmamasıdır. Günümüz hapishane anlayışına en uygun ilk hapishane Amsterdam’da 1596 (Saygılı, 2014: 179) yılında açılmıştır. Daha sonra Bremen (1608), Antwerp (1613), Lyon (1622), Madrid (1622), Stockholm (1623) hapishaneleri kullanıma açılmıştır. Osmanlı Devleti’nde ise hapishane 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra kurulmaya başlanmıştır (Tanış, 2018: 141). 19. yüzyılda yürürlüğe konulan Osmanlı kanunlarının büyük bir kısmı Fransa kanunlarından esinlenilmiş ya da çevrilmiştir (Saner, 2003: 165).

İslam hukukunda hürriyeti bağlayıcı ceza olan hapis cezasına çok sıcak bakılmamıştır. Bundan dolayı hapis cezası, verilecek cezalardan en son başvurulacak ceza olarak görülmüştür. Buna rağmen Kur’an, Sünnet ve sahabe uygulamasında örnekleri görülmüştür. İslam hukukunda hapis cezaları maksadı göz önünde bulundurularak ihtiyati tedbir ve ceza şeklinde iki ana bölüme ayrılmıştır (Uyanık, 2017: 140 – 141). Osmanlı Devleti’nde hapis, bir ceza infaz kurumu olmaktan çok, sorgulama öncesi kısa süreli tutuklama yeri olarak kullanılmıştır (Yıldız, 2015: 93).

İslam hukukunda hürriyeti kısıtlayıcı cezalardan ziyade bedenî cezalar uygulanmaktadır. Bundan dolayı Osmanlı Devleti’nde de 19. yüzyıl ortalarına kadar daha çok ceza olarak hadd, diyet ödemesi, kısas, kalebentlik, prangabentlik, ta’zir, kürek, iple idam, para cezası, çuval içinde İstanbul Boğazi’nde denize bırakma ve sürgün verilmektedir (Bozkurt, 2012: 262) Ancak buna rağmen hapishane cezaları da verilmektedir. Hapishane olarak ise genellikle kale burçları kullanılmaktadır. Karanlık, nemli ve havasız olduğundan dolayı Farsçada “karanlık, sıkıntılı” yer anlamına gelen zindan ismi verilmektedir. Bu yerler mahbes olarak da anılmaktadırlar. İstanbul’da bulunan Yedikule, Baba Cafer, Eminönü ve Kasımpaşa’da bulunan Tersane zindanları en ünlüleridir. Galata zindanına; esnaf, halk

tabakası, serseri grubundan katil, hırsız, zina ve borç mahkûmları hapsedilirken, askerî ve siyasî suçlular Yedikule'ye Tersane'ye, Tomruk'a ve Rumelihisarı'na hapsedilmektedir. Zindanlar subaşının denetimindedir. Zindanda bulunanlara ise hayırseverlerin yardımıyla bakılmaktadır.

İstanbul'da bulunan zindanlar 1831 yılında kaldırılmış ve Sultanahmet'te Mehterhane olarak da anılan İbrahim Paşa Sarayı'nın bir kısmında Hapishane-i Umumî kurulmuştur. Fakat İstanbul dışında kalan bölgelerde kale burçlarının zindan olarak kullanılmasına devam edilmiştir (Demirbaş, 2010: 29). Zaten Osmanlı Devleti'nde bir yerin mahbes olarak kullanması için sadece korunaklı ya da kapalı olması yeterli olmuştur. Hapishane için ayrı bir bina inşa edilmemiştir (Yıldız, 2012: 242). Bundan dolayı bazı bölgelerde ise kale burçlarının yanı sıra Hükümet Konakları'nın mahzenleri veya sarayların özel ayrılmış yerleri de hapishane olarak kullanılmıştır (Bilirli, 2018B: 73). Osmanlı Devleti'nde hapishanelerle ilgili ilk resmi metinleri sadrazamlık emirnameleri teşkil eder. Bu emirnamelerde genel ve detaylı hükümlerden ziyade, mahkûmların çalıştırılma durumları, özel konular ve ücretlerinin biriktirilmesi gibi konular yer almaktadır (Atar, 2011: 88).

Osmanlı Devleti'nde hapishanelerin açılmaya başlanmasında Tanzimat'ın ortaya koymuş olduğu kanun önünde eşitlik ilkesi etkili olmuştur. Avrupalı devletlerin de etkisiyle Osmanlı Devleti'nde bedene uygulanan cezalardan 'kürek' başlığı altında toplanan ağır işlerde çalıştırma, sürgün ve kısa süreli hapis cezalarına doğru bir geçiş başlamıştır (Bilirli, 2018: 93). Bu dönemde başlayan "kanunsuz suç ve ceza olmaz" ilkesi ile 1840, 1850 ve 1858 ceza kanunları çıkarılmıştır. Suçlar bu ceza kanunlarında yeniden tanımlanmaya başlanmış ve hapis cezası daha çok verilmeye başlanmıştır. Bu süreç ile birlikte Osmanlı Devleti'nde mahbesler yetersiz kalmıştır (Tekin, 2010: 90). Osmanlı Devleti'nin 1858 tarihli Ceza Kanunu'nda kısas ve recm dışındaki tazir cezaları; cinayet, cünha ve kabahat adı altında üç gruba ayrılmıştır (Atar, 2011: 93).

Cinayet: 1274 tarihli Ceza Kanununun 3. maddesine göre; idam, kalebentlik, sürgün, ömür boyu rütbe ve memuriyetten men ve medeni haklardan mahrumiyet cezalarını gerektiren suçlardır (Türk Hukuk Kurumu, 1991: 56).

Cünha: 1274 tarihli Ceza Kanununun 4. maddesine göre; 1 haftadan fazla hapis, muvakkat sürgün, memuriyetten uzaklaştırma ve para cezasını gerektiren suçlardır (Türk Hukuk Kurumu: 1991: 54).

Kabahat: Ceza hukukunda, hafif hapis, hafif para cezası ve muayyen bir meslek ve sanatın yapılmasının tatili cezalarını gerektirir (Türk Hukuk Kurumu, 1991: 180).

Osmanlı Devleti'nde 1840 yılında Osmanlı Ceza Kanununun çıkarılması ile hapishanelerin kurulmasını gerektirecek süreç başlamıştır (Şahin, 2015: 22). 1859 yılında Muhâkemât Nizamnamesi yayınlanmıştır. Bu Nizamname'nin 27. maddesi hapishane reformlarıyla ilgilidir. 1856 tarihinde yayınlanan Islahat Fermanı ile işkenceler yasaklanmış ve bu cezaların yerini tevkifhaneler almıştır (Demiryürek, 2019: 14). Kötü muamele ve işkence yapanların ise cezalandırılması kararlaştırılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nde hapishanelerle ilgili ilk ciddi çalışma II. Abdülhamid (1876 – 1909) döneminde yapılmıştır. 1876 tarihinde Hapishane Gardiyanları Talimatnamesi yayınlanmıştır (Ö. Yıldız, 2015: 95). Bu Talimatname, gardiyanlar için yapılan ilk düzenlemedir. 1878 tarihinde II. Abdülhamid'in emri ile her ay vilayetlerden, sancaklardan ve kazalardan Dâhiliye Nezareti'ne vukuat cetvelleri gönderilmeye başlanmıştır. Gönderilen bu cetveller ile Osmanlı Devleti'nde aylık olarak işlenen suçlar, suç çeşitleri ve işlenen suçların nitelikleri tespit edilmiştir (Köse, 2008: 27). 1880 tarihinden itibaren ise hapishaneler Adliye Nezareti'nden alınarak Dâhiliye Nezareti'ne bağlanmıştır. 20 Mayıs 1880 tarihinde 97 maddelik Tevkifhaneler ve

Hapishaneler Nizamnamesi yayınlanarak hapishanelerin statüsü belirlenmiştir (Demir, 2013: 50). Bu Nizamname de hapishanelerin fizikî ve idari koşulları belirlenmiştir. Bundan sonra hapishaneler; tevkifhane, hapishane ve hapishane-i umumi olmak üzere üçe ayrılmıştır. Ayrıca her kaza, liva ve vilayet merkezinde hapishane açılmasına karar verilmiştir.

II. Abdülhamid döneminde uygulanan bir diğer uygulama ise hapishanelerdeki yoğunluktan dolayı padişahın tahta çıkış dönümlerinde ve doğum günlerinde cezasının üçte birini tamamlayanların serbest bırakılmasıdır (Özçelik, 2011: 19). Bu aften siyasi, suikast ve tecavüz suçları dışında kalanlar yararlanabiliyordu (Demirel, 2003: 197). Bu dönemde hapishane reformlarının pek çoğu ise ekonomik ve bürokratik sebeplerden dolayı uygulanmamıştır (Özçelik, 2011: 19). Osmanlı Devleti'nde yaşanan bu reformlara yabancı devletler itiraz etmişlerdir. Yabancı devletlerin itiraz ettiği maddeler şu şekildedir; onların tabiiyetinde bulunan bir kişi, suç işlemesi halinde evinden ya da mahallesinden alınarak ayrı bir yere gönderilecek, kişi buna direnirse de hapsedilecekti. Ayrıca yabancı devletlerin tabiiyetinde olan kişi hapis ve para cezasına çarptırılabilirdi. Yabancı devletler bu maddeleri kapitülasyonlara aykırı bularak tepkilerini ortaya koymuşlardır (Karal, 2007: 352).

Osmanlı Devleti'nde kadın ve çocuk hapishaneleri de mevcuttur. Kadın hapishaneleri genellikle buldukları bölgede güvenilir kimselerin evi kiralanarak oluşturulmuştur. Kiralanan evin sahibi aynı zamanda kadın hapishanesinin belli bir ücret karşılığında gardiyanlığını da yapmıştır. Kiralanmak suretiyle oluşturulan kadın hapishanesi Osmanlı Devleti'nde oldukça yaygındır. Bu tür uygulamaların çok yaygın olduğunu birçok yazımadan tespit etmek mümkündür (Tekin, 2010: 91). Kadın hapishanelerinde çocuklu kadın mahkûmlarda mevcuttur. Bu mahkûm çocuklarının eğitim ve öğretimine önem gösterilerek gerekli eğitimi almaları sağlanmıştır (Ö. Yıldız, 2015: 79).

18 yaş altındaki çocukların kaldığı cezaevlerine ıslahhane deniliyordu. Islahhaneler genellikle din ayrımı gözetmeksizin sokaklardan toplanan çocuklardan oluşuyordu. Barınma önceliği kimsesizlerde olmakla birlikte, haylazlığı ve dilencililiği alışkanlık haline getirmiş, ailesi veya akrabası olmasına rağmen çok fakir çocuklar ve suç işleyen çocuklarda ıslahhanelerde bulunuyordu. Zamanla ıslahhanelerin prestiji artmıştır. Bu durumda bazı ailelerin çocuklarını buralarda parayla okutmak istemesine yol açmıştır (Bozkara, 2014).

II. Abdülhamid devrinde yaşanan sıkıntılar İttihat ve Terakki döneminde de devam etmiştir. Bu sorunların çözümü için 1911, 1914 ve 1917 tarihlerinde önemli reform çalışmaları yapılmıştır. İlk olarak 1911 yılında Dâhiliye Nezareti'ne bağlı olarak Hapishaneler İdare-i Umûmiyesi oluşturulmuş ve pek çok yerde hapishane inşaatı kararlaştırılmıştır (Bilirli, 2018A: 94).

2. Soma Tarihi

Soma M.Ö. 185 yılı Helenistik Dönem'de kurulmuştur (Ergün, 1997: 24). Pek çok medeniyetin Soma ve çevresinde bırakmış olduğu izlerden görüleceği gibi bu bölgede Hititler, Akalar, Lidyalılar, İranlılar, Makedonyalılar, Bergama Krallığı, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Karasioğulları ve Osmanlı Devleti hüküm sürmüştür (<https://www.soma.bel.tr/sayfalar/tarihce/32>, Erişim Tarihi: 21.04.2020). Soma 1336 yılında Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet sahası içerisine girmiştir. 1402 yılında Yıldırım Beyazıt (1389 – 1402) ile Timur arasında Ankara Savaşı yapılmış (Uzunçarşılı, 2016: 310) ve Anadolu Beylikleri bu savaştan sonra yeniden canlanmaya başlamıştır (Kunt, 2009: 58). Timur, 1402 – 1403 yıllarında yaklaşık 8 ay Anadolu topraklarında kalmış ve bu süreç içerisinde Soma'da Timur'un eline geçmiştir. Timur Anadolu'dan çekildikten sonra Soma İzmirli Cüneyt Bey isimli asinin hâkimiyetine geçmiştir. 1423 – 1425 tarihlerinde II. Murad'ın (1421- 1444 / 1446 – 1451) ordusu tarafından Cüneyt Bey hezimetine uğratılmıştır.

Bunun üzerine İzmiroğlu Cüneyt Bey İpsili Kalesi'ne kaçmış ve burada yakalanarak idam edilmiştir (Erdoğan, 2014: 60). Bu tarihlerden itibaren Soma tamamen Osmanlı Devleti himayesine girmiştir (Kutlusoy, 1971: 63).

Tarhala Osmanlı'ya geçtikten sonra 1521 – 1606 yılları arasında tutulan kayıtlara göre Anadolu Beylerbeyliği'ne tabi Hüdâvendigâr Eyaleti'ne bağlı kaza olarak belirtilmiştir (Kutlusoy, 1971: 11). 1530 tarihli 166 numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri'ne göre Soma ayrı bir birim olarak alınmamış ve Tarhala şehir merkezi olarak gösterilmiştir (Binark, 1995: 198). 1520 – 1530 tarihleri arasındaki tahrir kayıtlarının zapt edildiği Anadolu Vilâyeti İcmal Defteri kayıtlarına göre sancakta kaza statüsüne sahip 25 yerleşim yeri bulunmaktadır. Bunlardan biride Tarhala'dır (Emecen, 1998: 286). 1855 – 1865 yılları arasında yeniden salnâme kayıtları hazırlanmış ve bu kayıtlara göre de Hüdâvendigâr Eyaleti'ne tâbi Karesi Sancağı'na bağlı kaza merkezi olarak gösterilmiştir. 1868 yılında hazırlanan salnâmede Hüdâvendigâr Vilâyeti'ne bağlı Karesi Sancağı'nın kazası olarak gösterilmiştir. Tutulan bu kayıtlara göre Soma'nın Tarhala'nın 3 km güneyinde olduğu belirtilmiştir. 1864 yılına kadar Karesi Livası olarak adlandırılan bölge vilayet sistemine geçilmesinden dolayı Karesi Sancağı olarak adlandırılmıştır. Bu durum 1881 yılında Karesi'nin vilayet olmasına kadar devam etmiştir (Mutaf, 1995: 123).

1881 yılından itibaren Soma 1850 tarihinde Aydın Valisi Damat Halil Paşa tarafından vilâyet merkezi Aydın'dan İzmir'e taşınan (Taş, 2006: 11) Aydın Vilayeti Saruhan Sancağı'na bağlanmıştır (Arıcıoğlu, 2014: 31). Geçen zaman içerisinde kaza merkezi olarak tanımlanan Tarhala önemini kaybederek gelişme gösterememiş (Erel, 1992: 199) ve Soma'ya bağlı köy haline gelmiştir (Kutlusoy, 1971: 11). Bu süreçte gelişme gösteren Soma ise 1892 Salnamesinde kaza merkezi olarak gösterilmiştir (Erel, 1992: 199). 1891 tarihli Aydın Vilâyetine Mahsûs Sâlnâme'de Soma'nın bulunduğu mevkie kaza merkezi olduğu belirtilmiştir (Kutlusoy, 1971: 11).

15 Mayıs 1920 tarihinde Yunanlılar İzmir'i işgal etmiş ve ardından bu işgaller Ege bölgesine yayılmaya başlamıştır (Akşin, 2017: 124). Ege bölgesine yayılan işgal birlikleri 24 Haziran 1920 tarihinde Soma'yı da işgal etmişlerdir. Soma, bu işgalin ardından 2 yıl boyunca direnişini sürdürerek 13 Eylül 1922 tarihinde Yunan işgalinden kurtularak bağımsızlığını kazanmıştır (Arıcıoğlu, 2018: 291). Soma, her yıl 13 Eylül tarihinde çeşitli etkinlikler ile bağımsızlığını kutlamaktadır.

3. Aydın Vilayeti ve Saruhan Sancağı'nda Suç ve Hapishane Durumları

4 Mayıs 1911 tarihinde Aydın Vilâyeti Vali Vekili ve Tahrirât Müdürü Ahmed Bey, Dâhiliye Nezareti'ne Aydın Vilâyeti'ne bağlı hapishanelerle ilgili telgraf göndermiştir. Bu telgrafa göre Aydın Vilayeti'ne bağlı hapishanelerinin durumlarının çok iyi olmadığı belirtilmiştir. Bu telgrafa göre Aydın Vilayeti'ne bağlı bulunan hapishanelerin %42'lik kısmı harap olmuş vaziyette, %33'lük kısmı tamir ve ıslâha muhtaç, %19'lük kısmı herhangi bir sorunu olmayan, %3'lük kısmı inşaat halinde olan ve son olarak da %3'lük kısmı sağlık koşulları elverişsiz olan hapishanelerdir (Atar, 2011: 89 – 90).

1908 – 1916 yılları arasında birbirlerini takip etmeyen ve herhangi bir düzeni olmadan hazırlanan vukuat-ı cinâiye cetvellerine göre Aydın Vilâyeti'nde toplam cinayet suçu 1417'dir. Bu cinayet suçlarından 440'ı Saruhan Sancağı'nda işlenmiştir. Yine vukuat-ı cinâiye cetvellerine göre Aydın Vilâyeti'nde toplam cünha ve kabahat suçu 4252'dir. Cünha ve kabahat suçlarının sancaklara göre dağılımı verilmemiştir (Öztop, 2014: 210).

4. Soma Hapishanesinin Genel Durumu

Soma'da kadın, erkek ve çocuk hapishanesi bulunmaktadır. Erkek hapishanesi hükümet konağının altında bulunurken kadın hapishanesi ise yerli halktan birinin evi kiralanarak oluşturulmuştur. Çocuk hapishanesinin nerede olduğu konusunda arşiv belgelerinde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Çocuk hapishanesiyle ilgili yalnızca çocuk mahkûmların isimleri, doğum tarihleri, celb tarihleri ve mahkûmiyetlerinin kalan süreleri hakkında bilgilere ulaşılmaktadır. Hükümet konağının altında bulunan erkek hapishanesi ise yaşanan doğal afetlerden ve zamanla oluşan gereksinimlerden dolayı zaman zaman tamirat ve tadilat geçirmiştir.

812 numaralı Ayniyat Defterleri'nde Soma'da işlenen iki tane suça yer verilmiştir. Bunlardan ilki 14 Ekim 1871 tarihinde işlenen tecavüz suçudur. Bu suçun faillerine beş seneliğine vilayet merkezine gönderilerek kürek cezası verilmiştir. Diğeri ise 5 Ekim 1876 tarihinde işlenen gasp suçudur. Bu suçunda faillerine beş seneliğine Kıbrıs'a gönderilerek kürek cezası verilmiştir (Gökmen, Özdemir, 2018: 331 – 332).

Soma hapishanesinde bulunan mahkûm ve tutuklu sayısı mevsimsel olarak değişiklik göstermektedir. 1917 yılında Osmanlı Devleti hem ihtiyaç doğrultusunda hem de mahkûm ve tutukluların gelir elde etmeleri için bazı iş kollarında bu kişilerden yararlanmak istenilmiştir. 20 Mayıs 1917 tarihinde Aydın valisi merkez kazalarına gönderdiği yazı ile ziraat işlerinde çalıştırılmak üzere hapishanelerdeki tutuklu sayılarının tespitini istemiştir. Saruhan Sancağı, Kula, Kırkağaç, Soma, Salihli, Turgutlu ve Alaşehir kazalarından cetveller Aydın valisine gönderilmiştir. Ancak Soma hapishanesine ait cetvellerde ziraat işinde çalıştırılacak mahkûmun olmadığı belirtilmiştir (BOA, DH.MB.HPS. 28/75).

Soma hapishanesinde firar, isyan gibi hadiseler pek görülmemiştir. Ancak 1919 yılında Soma hapishanesinde tecavüz suçundan mahkûm olan Kankalı Hüseyin ve diğerleri Kuvâ-yi Milliye tarafından Manisa'ya sevki sırasında salıverilmiştir. Bunun üzerine Soma Bölge Komutanı merkeze haber vermiştir. Kuvâ-yi Milliyeciler tarafından salınan bir diğeri isimde Süleyman'dır. Mahkûmların nakli sırasında yalnızca Akhisar tevkifhanesinde bulunan Hasan Manisa'ya sevk edilebilmiştir. Saruhan Sancağı'nda görevli yetkililer salınan mahkûmlar hakkında yeniden yakalama kararı çıkartmıştır (BOA, DH.MB.HPS. 107/30).

Kırkağaç ve Soma hapishanesine ait 1921 senesi Mart'ından Ağustos'una kadar olan 6 aylık maaş ve tahsisat belgelerinde gardiyan maaşları hakkında bilgiler mevcuttur. Buna göre Soma ve Kırkağaç hapishanesi çalışanlarının 1921 senesinde aylık maaşı toplam 600 liradır (BOA, DH.MB.HPS. 32/32. lef.2). Ancak maaşların ödenmesi düzenli olmadığından dolayı hapishanenin ekmek ücretlerini ödeyemediğini, ekmekçilerin paralarını alamadığını ve böyle giderse ekmekçilerin hapishaneye ekmek vermeyeceği bilgisini edinmekteyiz. Soma ve Kırkağaç gardiyanları Karesi Mutasarrıflığı'na orası da Dâhiliye Nezareti'ne bu durum hakkında bilgi vermişlerdir (BOA, DH.MB.HPS. 32/32. lef.3).

5. Soma Hapishanesinin Fizikî Durumu

3 Mayıs 1911 tarihinde Aydın valisi vekili tahrirat müdürü Ahmet Bey İzmir'de bulunan Hapishaneler İdaresine telgraf çekmiştir. Bu telgrafta Eşme, Soma, Çeşme, Milas, Köyceğiz, Urla ve Bandırma kazalarında hapishanelerin mevcut olduğundan ancak Seydiköy, Bornova, Kuşadası ve Seferihisar'da hapishane olmadığından bahsetmiştir. Ayrıca Ödemiş, Tire, Karacasu, Bozdoğan, Söke, Buldan, Sarayköy, Tavas, Alaşehir ve Kırkağaç hapishanelerinin harap olduğundan bahsetmiştir. Aydın, Nazilli, Denizli, Karağaz, Bodrum, Menteşe, Nif, Gördes, Demirci, Akhisar ve Salihli hapishanelerinin de ıslaha ve tamire muhtaç olduğu

belirtilmiştir. Turgutlu hapishanesinin ise hapishane inşasına başlanmıştır (BOA, DH.MB.HPS. 143/26).

Soma kazası hapishanesi kiremitlerinin aktarılması için Saruhan Mutasarraflığı'ndan 250 kuruş istenmiştir. Buna cevap olarak ise bütçe sıkıntılı da olsa istenilen meblağın düşük olmasından dolayı bu paranın bütçeden ödenmesinin kabul edildiği bildirilmiştir. 20 Aralık 1914 tarihinde gönderilen havalename ile su oluklarının ve çatının aktarılması için istenen meblağ gönderilmiştir (BOA, DH.MB.HPS. 032/2).

4 Aralık 1914 tarihli yazılmış olan rapora cevap olarak Soma, Turgutlu, Alaşehir ve Kırkağaç hapishaneleri için 18.856 kuruş istenmiştir. Bunun üzerine Soma Belediye mimarı keşif defteri hazırlamıştır. Bu keşif defterinde kiremit, tahta ve ustalık dâhil 1000 kuruş, merdiven için 200 kuruş, odalar için 200 kuruş, taban için 200 kuruş istenmiştir. Diğer masraflar ile tamirat masrafları için toplamda 3820 kuruş istenmiştir. 28 Şubat 1919 tarihinde Soma hapishanesi gardiyanı evrak hazırlamıştır. Bu evrakta erkek hapishanesinin taban tahtalarının kırık olmasından dolayı rutubet ve nemden tutukluların hasta olduğundan bahsedilmektedir. 29 Ocak 1920 tarihinde Aydın Valisi Dâhiliye Nezareti'ne Soma'daki hapishanenin durumundan bahsetmiştir. Bu belgelerde hapishanenin tabanlarının çürük olduğu, hapishanenin tamir ve ıslahı için 3820 kuruşa ihtiyaç olduğu gibi durumların Soma hapishanesi görevlileri tarafından Saruhan Mutasarraflığı'na bildirildiği ve Saruhan Mutasarraflığı'nın da Aydın Vilayeti'ne bu durumu bildirdiğinden bahsedilmektedir (BOA, DH.MB.HPS. 17/55. lef.1 – 5). 7 Ağustos 1915 tarihinde Soma Belediyesi'ne ait tutulan tutanakta hapishanenin eksikleri not edilmiştir. Buna göre toplam tamir maliyeti 232 kuruş 20 paradır (BOA, DH.MB.HPS. 25/26).

Soma'da 18 Kasım 1919 tarihinde 7.0 şiddetinde (Tunç, 2017; 1) deprem meydana gelmiştir. Bu depremde 3000 kişi hayatını kaybederken 16.000 ağır hasarlı bina tespit edilmiştir (TMMOB Makine Mühendisleri Odası Raporu, 2012; 2). Yaşanılan bu depremde Soma'da bulunan hükümet konağı ve hapishane de harap olmuştur. Bunun üzerine devletten ödenek istenerek hükümet konağının yeniden inşa edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Bu ödenek miktarı 1 milyon liranın üzerindedir. Hem dönem şartlarında hem de diğer bölgelerde bu kadar yüksek meblağ çok rastlanmadığından dolayı hasarın araştırılması ve bu konuda rapor hazırlanması talep edilmiştir. Bunun üzerine 1920 yılında merkezden kazaya gönderilen raporda eğer tamiri mümkünse tamir edilmesi değilse Maliye Nezareti'nin talebi doğrultusunda yeni bir yerin kiralanması bildirilmiştir. 1000 lira gibi meblağın tamirat için yeterli olması halinde inşaat mevsimi geçmeden bu ücretin merkez tarafından karşılanacağı bildirilmiştir (BOA, DH.MB.HPS. 21/88).

Depremden dolayı harap olan Soma hapishanesiyle ilgili inşaat mühendisinin² hazırlamış olduğu raporda kaza meydana gelmeden binanın tahliye edilmesi gerektiği yazmaktadır. Yeni hükümet konağı tutulmak istenmiş ancak uygun bir yer bulunamamıştır. Bunun üzerine hükümet konağının tamir ettirilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun içinde 29 Kasım 1919 tarihinde gönderilen raporda tamir için lazım olan tutarın azami miktarının gönderilmesi istenmiştir (BOA, DH.MB.HPS.33/31).

Belediyede görevli mühendislerin hazırlamış olduğu raporlarda hükümet konağının derhal tahliye edilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir (BOA, DH.MB.HPS. 164/62. lef.1). Yapılan incelemeler neticesinde yeniden inşa edilmesinden başka çare bulunamamıştır. Bunun üzerine yeniden yapılacak olan hükümet konağının yeri hazırlanmış, projesi ve keşfi tamamlanmıştır. O sırada yağın yağmurdan etkilenen hükümet konağının doğu duvarı da

² Hazırlanan raporlarda mühendislerin isimlerine yer verilmemiştir.

yıkılmıştır (BOA. DH.MB.HPS. 164/62. lef.2). 22 Mayıs 1921 tarihinde ise Soma hükümet konağının yıkılmakta olan duvarların tamirâtı için Karesi Mutasarraflığı tarafından keşif raporu hazırlanmıştır (BOA, DH.MB.HPS. 21/106).

6.Soma Kadın Hapishanesi

Osmanlı Devleti'nde kadın hapishaneleri erkek hapishanesinden ayrı olarak bulunulan bölgede güvenilir bir kişinin evi kiralanarak hapishane olarak kullanılırdı. Bu hapishanenin gardiyanlık işlerini ev sahibi yapardı. Soma'da bulunan kadın hapishanesi 1914 senesinde aylığı 47,50 kuruş olan ev olarak belirlenmiştir. Ancak hapishanesinin sahibi tarafından talep edilen 250,50 farkının 1 senelik tutarı 1830 kuruşun ödenmesi için Soma, Saruhan Mutasarraflığı'na bildirmiştir.

29 Ağustos 1915 yılında 6 aylık tutarı 285 kuruş olarak belirlenen ev tutulmuştur. 285 kuruşun ödenmesi için Aydın Valisi Dâhiliye Nezareti'ne yazarak ödeme yapılması istenmiştir. 1914 yılına ait kira bedeli ödenmesine rağmen 1915 yılına ait kira bedeli ödenmemiştir. Soma hapishanesi durumu Saruhan Mutasarraflığı'na bildirmiştir. Saruhan'da durumu Aydın Vilayeti'ne bildirmiş ve son olarak da Aydın Mutasarraflığı durumu Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir (BOA, DH.MB.HPS. 45/41).

1920 senesi Ekim ayından itibaren Soma kazasında bulunan kadın hapishanesi için yeni bir yer arayışına girişilmiştir. Bu arayış neticesinde Soma Kaymakamlığı'nın aldığı karar ile kirası aylık 400 kuruş olan ev mecburi sebeplerden dolayı 1 seneliğine kiralanmıştır (BOA, DH.MB.HPS. 48/32).

7. Soma Hapishanesi'nde Bulunan 18 Yaş Altı Mahkûmların Durumu

5 Mart 1917 tarihinde Osmanlı Devleti 18 yaş altındaki mahkûmların durumlarını tespit etmek amacıyla vilayet ve sancak merkezlerinden bilgi istemiştir. Bunun üzerine Aydın Sancağı kazalarından 18 yaş altı mahkûmların durumunu tespit etmek amacıyla mahkûm defterlerini istemiştir. Kazalarda bulunan mahkûm defterleri Aydın Mutasarraflığı'na takdim edilmiştir. Aydın Valisi ise bu defterleri daha sonra Dâhiliye Nezareti'ne göndermiştir. Bu defterlerde bulunan çizelgelerin tahlili ile elde edilen bilgilere göre o dönemde Aydın vilayetinde 18 yaş altı toplam mahkûm sayısı 135'dir (BOA, DH.MB.HPS. 158/52. lef.01). 12 Mart 1917 tarihinde Soma hapishanesinde bulunan 18 yaş altı mahkûmların durumu ise tablo 1'de gösterilmiştir (BOA, DH.MB.HPS. 158 / 52. lef.05).

Tablo 1: Soma Hapishanesi'nin 12 Mart 1917 tarihindeki 18 yaş altı mahkûm durumu.

Mahkûmun İsmi	Tutuklanma Tarihi	Doğum Tarihi	Kalan Mahkûmiyet Süresi
Der Karyesinden Yörük Koya İbrahim Oğlu Hüseyin	16 Mayıs 1916	1899	3 Ay
Yırca Karyesinden Çom Ali	23 Ekim 1916	1899	4 Ay 13 Gün
Yırca Karyesinden Abdurrahman Oğlu Tevfik	23 Ekim 1916	1899	4 Ay 13 Gün
Tahtacı Kozluören Karyesinden Ali Oğlu Mustafa	17 Şubat 1917	1899	40 Gün
Kırkağaç Sartağa Mahallesinden İsmail Oğlu Saru	7 Ekim 1916	1899	3Ay 28 Gün

12 Mart 1917 yılında Soma hapishanesinde 18 yaş altı toplam 5 kişi bulunmaktadır. Çocuk mahkûmlardan en uzun mahkûmiyet süresi kalan Yırca karyesinden Çom Ali ile Yırca karyesinden Abdurrahman Oğlu Tevfik'tir. İkisinin de 4 ay 13 günleri kalmıştır. En kısa mahkûmiyet süresi kalan ise Tahtacı Kozluören karyesinden Ali Oğlu Mustafa'dır. 40 gün mahkûmiyet süresi kalmıştır.

8. Soma Hapishanesi'nin 1913 – 1918 Yıllarına Ait Yoklama Cetvelleri

14 Mart 1913 yılında hapishanenin mevcut durumunu görmek amacıyla Saruhan Mutasarrıflığı'ndan hapishane istatistik cetveli Soma hapishanesine gönderilmiştir (BOA, DH.MB.HPS. 09/30). Bu cetvel tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: 14 Mart 1913 tarihli Soma hapishanesi istatistik cetveli.

	Mahkûm Sayısı		Tutuklu Sayısı	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Müslüman	15	2	Yok	Yok
Gayrimüslim	3	1	3	Yok

Tablo 2'de mahkûm ve tutuklular Müslüman ve gayrimüslim diye ayrılmıştır. Buna göre Müslüman mahkûm sayısı 17, gayrimüslim mahkûm sayısı ise dördür. Müslüman tutuklu bulunmamaktadır. Gayrimüslim tutuklu ise üçtür. Hapishane mevcudu toplamda 24'tür.

Aydın Valisi, Dâhiliye Nezareti'ne göndermek amacıyla Manisa merkez kazalarından 4 aylık yoklama cetvellerini talep etmiştir (BOA, DH.MB.HPS. 153/33). Bu talep üzerine merkez kazaları Aydın Valisi'ne 4 aylık yoklama cetvelleri göndermiştir.

Hapishaneye ait yoklama cetvellerinde mahkûm ve tutuklu sayısı, hapishanelerdeki kadın sayısı, hangi suçtan ne kadar suçlunun bulunduğu, Müslüman ya da gayrimüslim sayıları hakkında bilgiler yer almaktadır. Tablo 3'te Soma hapishanesinin Mart ayına ait yoklama cetveli ile mahkûm ve tutuklu durumları verilmiştir.

Tablo 3, 1914 yılı Mart ayından Haziran ayına kadar olan yoklama cetvelidir (BOA, DH.MB.HPS. 152/27. lef.6).

Tablo 3: 1914 yılı Mart ayından Haziran ayına kadar olan yoklama cetveli.

Suç Çeşidi	Mahkûmun Miktarı		Tutuklunun Miktarı	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Cinayet	Yok	Yok	Yok	Yok
Cünha	44	Yok	59	Yok
Kabahat	32	3	Yok	Yok

Tablo 3'te üç kadın olmak üzere toplam 82 mahkûm, 59 tanede tutuklu bulunmaktadır. Mart ayına ait yoklama cetvelinde kadın tutuklu bulunmamaktadır. Hapishane mevcudu bu ayda toplam 141'dir.

2 Mayıs 1914 tarihinde ayrı bir yoklama cetveli hazırlanmıştır. Bu yoklama cetveline göre cünha suçundan 10, kabahatten 10 kişi olmak üzere toplam 20 mahkûm bulunmaktadır. Ayrıca cinayetten dört, cünhadan beş kişi olmak üzere dokuz tutuklu bulunmaktadır. 2 Mayıs 1914 tarihli yoklama cetveline göre hapishane mevcudu 29 kişiden oluşmaktadır. Kadın mahkûm ve tutukluya rastlanmamaktadır (BOA, DH.MB.HPS. 152 / 27. lef.1).

Tablo 4, 1914 yılının Temmuz ayından Kasım ayına kadar olan yoklama şu şekildedir (BOA, DH.MB.HPS. 152/27. lef.11).

Tablo 4: 1914 yılı Temmuz ayına ait yoklama cetveli.

Suç Çeşidi	Mahkûmun Miktarı		Tutuklunun Miktarı	
	Erkek	Kadın	ERKEK	Kadın
Cinayet	Yok	Yok	9	Yok
Cünha	10	1	Yok	Yok
Kabahat	Yok	Yok	Yok	Yok

Tablo 4'te görüldüğü üzere 1'i kadın olmak üzere 10 erkek mahkûm, 9 tane de tutuklu bulunmaktadır. Hapishane mevcudu toplamda 20'dir.

1914 yılının Kasım ayından Şubat ayına kadar olan yoklama cetvelinde mahkûm ve tutuklularının durumları Tablo 5'te verilmiştir (BOA, DH.MB.HPS. 153/08. lef.8).

Tablo 5: 1914 yılının Kasım ayından Şubat aylarını kapsayan yoklama cetveli.

Suç Çeşidi	Mahkûmunun Miktarı		Tutuklunun Miktarı	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Cinayet	YOK	YOK	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş
Cünha	16	4	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş
Kabahat	12	4	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş
Toplam	28	8	22	2

Tablo 5'te görüldüğü üzere sekizi kadın toplamda 36 mahkûm, dördü kadın 26 tane de tutuklu bulunmaktadır. Hapishane mevcudu toplamda 62'dir.

Soma hapishanesinin 1915 yılının Temmuz ayından Ekim ayına kadar olan 4 aylık yoklama cetveli ise tablo 6'da verilmiştir (BOA, DH.MB.HPS. 24/24. lef.5).

Tablo 6: Soma hapishanesinin 1915 yılının Temmuz ayından Ekim ayına kadar olan 4 aylık yoklama cetveli.

Suç Çeşidi	Mahkûmunun Miktarı		Tutuklunun Miktarı	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Cinayet	Yok	Yok	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş
Cünha	15	3	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş
Kabahat	3	Yok	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş
Toplam	18	3	37	2

Tablo 6'ya göre toplam mahkûm sayısı 21, tutuklu sayısı ise 39'dur. Buna göre 1915 yılı Temmuz ayında Soma hapishanesinin toplam mevcudu 60'tır.

1918 yılında Soma'nın toplam nüfusu 22.475'tir. Bu tarihte Soma'da 61 mahkûm 47 de tutuklu bulunmaktadır. Toplamda Soma hapishane mevcudu 108'dir. Bu tutuklu ve mahkûm sayılarının hangi aya ait yoklama cetvellerinde olduğu bilinmemektedir. Yine aynı tarihte Manisa'da toplam hapishane mevcudu 367, Alaşehir'de ise 108'dir. Bunları takip eden Soma 1918 yılının en çok mahkûm ve tutuklu sayısına sahip üçüncü şehridir. Bu şehirleri sırasıyla

Akhisar, Salihli, Kula, Gördes takip etmektedir. Mevcut veriler ışığında Soma'da suç oranlarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılır (Atar, 2011; 96-97).

Aydın Vilayeti 1 Mart 1918 tarihli suç cetvellerinde ise Soma'nın kaydına rastlanmamıştır. Bunun sebebi ise belgenin gelmemiş olması ya da belgenin hazırlanmamış olması ihtimalidir (BOA, DH.MB.HPS. 160/40).

9. Sonuç

Soma'da kadın, erkek ve çocuk hapisaneleri mevcuttur. Erkek hapisanesi Soma Hükümet Konağı altında yer almaktadır. Çocuk hapisanesinin yeri belirtilmemektedir. Kadın hapisanesi de genellikle şehrin güvenilir ve önde gelenlerin evleri kiralanarak oluşturulmuştur. Bundan dolayı Soma'da bulunan kadın hapisanesinin yeri zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Soma hapisanesinde cinayet, cünha ve kabahat suçlarından hüküm giymiş mahkûm ve tutuklular bulunmaktadır. Bu hapisanede firar isyan gibi hadiseler pek yaşanmamıştır. Yalnızca 1919 yılında Soma hapisanesinde tecavüz suçundan hüküm giyen Kankalı Hüseyin Manisa'ya sevki sırasında Kuvâ-yi Milliyeciler tarafından salıverilmiştir. Bunun üzerine Soma Bölge Komutanı merkeze haber vermiş ve Saruhan Sancağı'nda bulunan yetkililer salınan mahkûmlar ile ilgili yeniden yakalama kararı çıkartmıştır.

Hükümet Konağı altında bulunan erkek hapisanesi zaman zaman tamirat ve tadilat geçirmiştir. Bunun sebebi ise yaşanan doğal afetler ve zamanla hapisanesinin zarar görmesidir. Arşiv belgelerinden elde edilen bilgilere göre tamirat sebepleri şu şekildedir; Hükümet Konağı'nın çatısındaki kiremitlerin değişmesi, yağmurdan hapisanesinin duvarlarının yıkılması ve 1919 yılında gerçekleşen depremden dolayı Hükümet Konağı'nın çok büyük zarar görmüş olmasıdır. Hükümet Konağı 1919 yılında 7.0 şiddetinde yaşanan depremden sonra neredeyse yıkılma noktasına gelmiştir. Bunun üzerine belediye mimarı ve inşaat mühendisi Hükümet Konağı ile ilgili keşif raporu hazırlamış ve bu keşif raporunu devlet merkezine göndermişlerdir. Hükümet Konağı'nın yeniden inşası için devletten 1 milyonun üzerinde ödenek istenmiştir. Bu o dönem şartlarında çok yüksek bir meblağdır. Aynı zamanda bu kadar yüksek bir meblağ istenmesi o dönemlerde az rastlanan bir durumdur. Devlet merkezinden gelen cevapta ise bu miktarın karşılanmasının mümkün olmadığı, tamirat mümkünse eğer tamirat yapılması ya da yeni bir yerin kiralanması söylenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin merkezlerden talepleri doğrultusunda kazalardan yoklama cetvelleri toplanmıştır. Bu yoklama cetvellerinde mahkûm ve tutukluların cinsiyeti, dini, miktarı, suç çeşidi hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu yoklama cetvelleri sayesinde aylara göre suç ve suçluların dağılımındaki değişiklikler hakkında bilgi edinmek mümkündür. Yoklama cetvellerine göre Soma hapisanesinde bulunan mahkûm ve tutukluların toplam sayısını öğrenmek mümkündür.

Çocuk hapisanesinde ise 12 Mart 1917 tarihinde Osmanlı Devleti'nin isteği üzerine yoklama cetveli oluşturularak mahkûmların durumu tespit edilmiştir. Buna göre 1917 tarihinde Soma'da bulunan çocuk hapisanesinde 5 tane çocuk mahkûm ve tutuklu bulunmaktadır. Bu cetvel vasıtasıyla 18 yaş altı mahkûmların tutuklanma tarihleri ve kalan mahkûmiyet süreleri hakkında bilgi edinilmektedir. 18 yaş altı mahkûmların kalan tutukluluk süreleri 4 ay 13 gün ile 40 gün arasında değişiklik göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiği vakit Soma'da erkek, kadın ve çocuk hapisanesi mevcuttur. Bu hapisaneler dönemin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmiştir. Hapisanedeki yaşam koşulları da ıslah çalışmalarıyla zaman içerisinde arttırılmaya çalışılarak uygun yaşam koşulları sağlanmaya çalışılmıştır.

Kaynaklar **Arşiv Belgeleri**

BOA, DH.MB.HPS. 032/2; 09/30; 107/30; 143/26; 152/27; 153/08; 153/33; 158/52; 160/40; 164/62; 17/55; 21/106; 21/88; 24/24; 28/75; 32/32; 45/41; 48/32; 33/31; 164/62; 25/26.

Diğer Kaynaklar

AKŞİN, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

ARICIOĞLU, Samet, *Milli Mücadelede Soma*, Soma Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 2018.

ARICIOĞLU, Samet, *Osmanlı Döneminde Soma*, Soma Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 2014.

ATAR, Zafer, “20. Yüzyıl Başlarında Turgutlu Hapishanesinin Genel Durumu”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, S.1, Mart 2011, s.87 – 102.

BARDAKOĞLU, Ali, “Hapis”, *DİA*, TDV, C.16, İstanbul 1997, s.54 – 64.

BİLİRLİ, Tahir, “20. Yüzyıl Başlarında Urfa Hapishanesinin Genel Durumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.11, S.57, Haziran 2018, s.92 – 103.

BİLİRLİ, Tahir, “20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Hapishaneleri: Yozgat Örneği”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.13, S.2, 2018, s.71 – 96.

BİNARK, İsmet, *166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 27, Ankara 1995.

BOZKAYA, Kemal, “Osmanlı’nın Mahpes’ten Modern Hapishanelere Geçiş Süreci”, https://www.academia.edu/33059533/OSMANLININ_MAHPESTEN_MODERN_HAP%2C4%B0SHANELERE_GEC%2C4%B0%2C5%2C9E_S%2C3%2C9CREC%2C4%B0_Akademik_Ara%2C5%2C9Ft%2C4%B1rmalar (14.04.2019).

BOZKURT, Nurgül, “XX. Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, S.21, Bahar 2012, s.261 – 277.

DEMİR, Emel, *Osmanlı Devleti’nde Hapishane Reformu: Çanakkale Hapishanesi Örneği*, (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 2013.

DEMİRBAŞ, Timur, “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi”, *Hapishane Kitabı*, (Editörler: Emine Gürsoy Naskalı ve Hilal Oytun Altun), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s.3 – 40.

DEMİREL, Fatmagül, “Osmanlı Adliye Teşkilatında Yaşanan Sorunların Hapishanelere Yansımaları (1876 – 1909)”, *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza (18. – 20. Yüzyıllar)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s.187 – 199.

DEMİRYÜREK, Halim, *Osmanlı Hapishaneleri (1913-1914)*, Babıali Kültür Yayıncılık, İstanbul 2019.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2013.

EMECEN, Feridun Emecen, *Hudâvendigâr, DİA*, TDV, C.18, İstanbul 1998. s.285 – 286.

ERDOĞDU, M. Akif, *Türkiye Tarihi ve Uygarlıkları Osmanlı Tarihi (1299 – 1922)*, C.IV, İlya İzmir Yayınevi, İzmir 2014.

EREL, Ayda, “*Soma Yakınları Eski Bir Dağ Yerleşmesi: Tırhala Köyü*”, XI Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1992.

ERGÜN, İsmail, *Soma*, C.I, NEŞA Ofset ve Ambalaj Sanayi ve Ticaret A.Ş. Tesisleri, İzmir, 1997.

FOUCAULT, Michel, *Hapishanenin Doğuşu*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara 1992.

GÖKMEN, Ertan, YAZICI ÖZDEMİR, Ömür, *812 Numaralı Ayniyat Defteri Işığında Aydın Vilayeti'nde Suç ve Ceza (1866 – 1877) (İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Muğla)*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2018.

<https://www.soma.bel.tr/sayfalar/tarihce/32>, (21.04.2020)

KARAL, Enver Ziya, *Büyük Osmanlı Tarihi*, TTK, C.IV, Ankara 2007.

KÖSE, Osman, “*20. Yüzyıl Başları Trabzon Vilayeti'nde Suçlar, Suçlular ve Hapishaneler*”, *İlkadım'dan Cumhuriyet'e Milli Mücadele*, Ed. Osman Köse, Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2008, s.27-45.

KULUSOY, İhsan, *Soma*, İstanbul Tan Matbaası, 1971.

KUNT, Metin, *Türkiye Tarihi Osmanlı Devleti 1300 – 1600*, C.II, Cem Yayınevi, İstanbul 2009.

MUTAF, Abdülmecit, *Salnâmelerde Karesi Sancağı (1847-1922)*, Taner Ofset Yayınları, Balıkesir 1995.

ÖZÇELİK, Mücahit, “*Mütareke Döneminde Osmanlı Hapishanelerinin Durumu*”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Y.7, S.14, Güz 2011, s.16 – 39.

ÖZTOP, Fatih, *II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908 – 1916)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2014.

ÖZTÜRK, Sevcen, *XIX. Yüzyıl Osmanlı Ceza Sisteminde Dönüşüm: Zindandan Hapishaneye Geçiş*, (Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2014.

SAMİ, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, (Haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal), İdeal Kültür & Yayıncılık, İstanbul 2014.

SANER, Yasemin, “Osmanlı’nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma”, *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza (18. – 20. Yüzyıllar)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s.163 – 189.

SAYGILI, Abdurrahman, “Mikroiktidarın Bir Fiziği: Hapishane”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S.53, 2004, s.177 – 196.

ŞAHİN, Naci, “20. Yüzyıl Başlarında (H. 1329 – M. 1913 / H. 1338 – M.1922) Yılları Arasında Afyonkarahisar’da Hapishaneler (Hapishanelerde İyileştirme Çabaları)” *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, C.5, S.1, 2015, s.21 – 45.

TANIŞ, Cihat, “Osmanlı Devleti’nde Hapishane Islahatı: Muş Hapishanesi Örneği (1908 – 1914)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.11, S.57, Haziran 2018, s.141 – 146.

TAŞ, Çiğdem, *Maârif Salnamelerine Göre 20. Yüzyıl Başlarında (1898 – 1904) Aydın Vilâyeti’nde Eğitim*, (Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyonkarahisar 2006.

TEKİN, Saadet, “Osmanlı’da Kadın ve Kadın Hapishaneleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.29, S.47, 2010, s.83 – 102.

TMMOB Makina Mühendisleri Odası, *Türkiye’de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makina Mühendisleri Odası’nın Önerileri*, Oda Raporu, AnkaMat Matbaacılık, Ankara, 2012.

TUNÇ, Gökhan, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Meydana Gelen Depremler Sonrası Uygulamalar ve İlk Türk Deprem Yönetmeliği”, https://www.researchgate.net/publication/320127557_CUMHURİYETİN_ILK_YILLARINDA_MEYDANA_GELEN_DEPREMLER_SONRASI_UYGULAMALAR_VE_ILK_TURK_DEPREM_YONETMELIGI (11.04.2020).

Türk Hukuk Kurumu, *Türk Hukuk Lûgatı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1991.

UYANIK, Mehmet Zeki, “İslam Hukukunda Hapis Cezası Çeşitleri ve Süreleri”, *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.8, S.2, 2017, s.139 – 164.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

YILDIZ, Gültekin, *Mapusâne Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839 – 1908)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012.

YILDIZ, Murat, “Osmanlı Devleti’nde Bir Saray Hapishanesi: 18. – 19. Yüzyıllarda Bostancıbaşı Mahbesi”, *Türkiyat Mecmuası*, C.22, Bahar 2012, s.239 – 275.

YILDIZ, Özgür, “Osmanlı Hapishaneleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karesi Hapishanesi Örneği”, *Akademik Bakış Dergisi*, C.9, S.17, Kış 2015, s.91 – 111.